

Ангеліна СЕЛЕСНОВА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 016
Спеціальна освіта, спеціалізація «Логопедія»,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
науковий керівник:
Вікторія ПОГРЕБНЯК,
докторка філософії, викладачка кафедри логопедії та логопсихології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ

СОЦІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Мовлення є складним процесом передачі думки засобами мови. Успішне формування мовлення як когнітивного процесу у ранньому віці залежить не тільки від біологічних та соціальних чинників, а й від психологічних, зокрема рівня мотивації дитини до спілкування. Оскільки мовленнєвий розвиток є одним з головних аспектів соціалізації дитини, ми вважаємо за доцільне розглянути цю тему детальніше.

Проблема вивчення соціальної мотивації дітей з порушенням мовлення є актуальним питанням у різних світових культурах, це доводять сучасні класичні та зарубіжні дослідження. Вченими розглянуті питання важливості розвитку мотивації у дітей раннього (L. Carlton, & W. Adam, 1998) та дошкільного (G. Affandi, & L. Mariyati, 2018) віку; вивчено ефективний вплив сформованої мотивації на особистість дитини у цілому (K. Amrai, E. Shah- rzad, A. Hamzeh & P. Hadi 2011 та ін.); особливостей домінування мотивів у дітей з проблемами у навчанні молодшого шкільного віку (М. Власова); мотивація умінь першокласників з різним рівнем учіння (А. Кулагіна); психологічні механізми мотивації навчальної діяльності (А. Леонтьєв, А. Маркова).

Розвиток соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення досліджувала В.О. Погребняк. У наукових роботах окреслені аспекти

соціальної мотивації, що є важливою складовою соціальної адаптації дітей з мовленнєвими порушеннями в інклюзивному середовищі.

Дослідженням розвитку особистості дошкільників з порушенням мовлення займалися І. Левченко, І. Марченко, І. Мартиненко, О. Белова, Г. Юсупова. Науковці з'ясували особливості соціалізації та соціальної мотивації, які характерні дітям з порушеннями мовлення. До них відносять занижену самооцінку, комунікативні порушення, прояви тривожності й агресивності. Дошкільники з порушеннями мовлення поділяються на три групи. Оскільки рівень комунікативних порушень у всіх різний, існують діти, які не мають труднощів мовленнєвого контакту, діти, які відчують дискомфорт у процесі спілкування з іншими, та діти, у яких спостерігається мовленнєвий негативізм [1, с. 144]. Відповідно можемо зробити висновок, що соціальна мотивація дітей, які не зосереджені на мовленнєвих порушеннях, та дітей, у яких менш виражені комунікативні труднощі, є вищою порівняно з іншими. Вони здатні активно взаємодіяти з довколишніми, застосовуючи різні засоби спілкування.

Спілкування є невід'ємною частиною життя людини. Здатність ефективно висловлювати свої думки формується ще в ранньому віці. Діти опановують мовлення в процесі взаємодії з оточенням. Цей процес є не лише природним, а й соціально зумовленим. Мовлення – це процес використання мови в реальному спілкуванні, спосіб її існування та реалізації. Воно є вираженням мислення та комунікації людини, що забезпечує передачу інформації, обмін думками, емоціями та намірами [2, с. 144]. Гармонійний розвиток особистості та успішна соціальна адаптація значною мірою визначаються рівнем сформованості комунікативних навичок дітей. Зокрема, важливе значення має їхнє вміння встановлювати різні соціальні зв'язки як з однолітками, так і з педагогічним колективом [3].

Ми вважаємо, що одним із ключових аспектів вчасного оволодіння мовленням є соціальна мотивація – прагнення дитини до комунікації. Інтерес, зі свого боку, відіграє важливу роль в мотиваційному компоненті, рівень прояву інтересу є виміром внутрішньої мотивації дитини [2, с. 147].

Мотивація – це система мотивів, яка визначає конкретні форми поведінки та види діяльності [4]. Науковці визначають мотивацію як процес безперервного вибору і прийняття рішення на основі визначення певних альтернатив. Вона складається із спонукання, мотиву, інтересу, прагнення, наміру розпочати дію, потреби та цілі. У сучасній психології мотивація розглядається у двох аспектах: як система факторів, що визначають поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення і т. д.), а також як процес, що активізує та підтримує поведінкову діяльність на певному рівні [2, с. 146–147].

Мотиваційний компонент соціальної адаптації – це сукупність внутрішніх чинників, які формують прагнення, потреби та цілі особистості у взаємодії з соціальним середовищем. Він визначає рівень зацікавленості людини у спілкуванні, розвитку соціальних навичок, адаптації до змін та ефективній комунікації з оточуючими. Високий рівень соціальної мотивації сприяє не лише швидшій та легшій адаптації до нових умов, а й покращенню комунікативних здібностей та вдосконаленню соціальних навичок. Безпосередньо мотивація відіграє важливу роль у дошкільній освіті, оскільки вона має значний вплив на загальний розвиток дитини та успішність процесу навчання. [5, с. 64–65]

Аналізуючи мотиви розвитку особистості, вважаємо, що оволодіння мовленням у віці 2–3 років та наявність соціальної мотивації відповідають мотиву як потребі. В онтогенезі в цьому віці дитина активно прагне спілкування, мовлення стає інструментом для взаємодії з оточенням. Виникає потреба в комунікації, пізнанні світу та впливі на інших. Саме ця потреба спонукає дитину до активного оволодіння мовленням, щоб висловлювати свої бажання, емоції та взаємодіяти з дорослими й однолітками [2, с. 148–149].

Важливо зауважити, що соціальна мотивація відіграє важливу роль у процесі навчально-мовленнєвої діяльності дитини, оскільки саме вона визначає рівень зацікавленості й активності у засвоєнні мовлення. Формування мовленнєвих навичок у ранньому віці значною мірою залежить від цілеспрямованих впливів дорослих, які створюють сприятливі умови для

розвитку комунікації. У перші роки життя мовлення ще не є повністю сформованим, тому процес оволодіння ним відбувається в природному середовищі та значною мірою базується на ігровій діяльності. Саме гра стає основним способом пізнання світу та взаємодії з оточенням, а також ефективним засобом стимулювання мовленнєвого розвитку. Взаємодія з дорослими є ключовим компонентом соціальної мотивації, оскільки діти наслідують мовні зразки, переймають стиль спілкування, інтонацію, жести та вирази обличчя. Дорослі не лише навчають дітей нових слів і конструкцій, а й сприяють формуванню позитивного ставлення до мовлення як основного засобу комунікації. Таким чином, мотиваційний механізм у навчально-мовленнєвій діяльності дітей раннього віку формується під впливом емоційної підтримки, ігрових ситуацій та активної участі дорослих у спілкуванні, що забезпечує успішний розвиток мовлення та комунікативних навичок. Соціальна мотивація є одним з ключових аспектів у стимулюванні дитини до спілкування та збагачення словникового запасу. Висока мотивація сприяє не лише швидшому оволодінню мовленням, а й розвитку навичок взаємодії, що є важливими для соціальної адаптації та навчальної діяльності.

Проаналізувавши наявні джерела, можемо дійти висновку, що соціальна мотивація дітей з порушеннями мовлення – це внутрішнє прагнення дитини встановлювати контакти, спілкуватися, взаємодіяти з однолітками та дорослими, попри мовленнєві труднощі. Вона є важливим фактором успішної соціальної адаптації, впливає на розвиток комунікативних навичок і сприяє інтеграції в суспільство. Розвиток соціальної мотивації дітей із порушеннями мовлення є ключовим завданням інклюзивної освіти та корекційної педагогіки, адже вона сприяє їхній успішній інтеграції у суспільство.

Отже, для розвитку мовлення необхідно створювати сприятливе соціальне середовище, у якому дитина матиме можливість активно брати участь у комунікації. Це передбачає організацію взаємодії з однолітками та дорослими, залучення до спільної діяльності, використання ігрових методів, рольових ситуацій та інтерактивних вправ. Важливо забезпечити емоційний

комфорт і підтримку, що сприятиме подоланню мовленнєвих бар'єрів, стимулюватиме розвиток комунікативних навичок та формуватиме позитивне ставлення до процесу спілкування. Водночас за відсутності мовленнєвої стимуляції, використання ігрових методів у комунікації, при заміні вербального спілкування жестами, у дитини не формується потреба у мовленні, що, відповідно, гальмує її мовленнєвий розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : підручник для студентів ВНЗ. Київ, 2010. 256 с.
2. Спеціальна педагогіка і психологія : сучас. термінол. словник / за ред. Л. Прохоренко, В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
3. Мартиненко І.В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : дис. ... д-ра. псих. наук. 19.00.08. Київ, 2017. 502 с.
4. Рібцун Ю.В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками: молодша логопедична група для дітей із ЗНМ. *Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання*. 2011. № 1. С. 33–37.
5. Погребняк В.О. Соціальна адаптація дітей із порушеннями мовлення в інклюзивному дошкільному закладі освіти : дис. ... д-ра філософії. Київ, 2024. 265 с.